

Hükümet Sistemlerinde İktisadi Denetim Tarihçesi

History of Economic Control in Government Systems

ÖZET

Bu çalışmada, ekonomik denetim araçları ve bu araçların demokratik sistemlerdeki önemi değerlendirilmiştir. Kamu finansmanının denetimi sadece hesap defterlerinin kontrolüyle sınırlı kalmayıp, açıklık, hesap verebilirlik ve kamu kaynaklarının verimli kullanımı açısından stratejik bir rol oynamaktadır. Makalede, anayasal denetim makamı olan Sayıştaylar, yasama organı üzerinden gerçekleştirilen Meclis denetimi ve hem kamu hem de özel sektörde faaliyet gösteren bağımsız denetim şirketleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Sayıştayların uygunluk ve performans denetimleri kamu kaynaklarının yasalara uygun ve verimli kullanılmasını sağlarken, Meclis denetimi demokratik kontrol mekanizması olarak yürütme üzerindeki siyasi denetimi sağlar. Bağımsız denetim şirketleri ise mali tabloların doğruluğunu, iç kontrol sistemlerinin çalışmasını ve kurumsal yönetimi inceleyerek kamu ve özel sektör arasındaki güveni güçlendirir. Ayrıca, çalışmada bağımsızlık, etik değerler ve kurumsal kapasitenin denetimin başarısında belirleyici olduğu vurgulanmıştır. Demokratik sistemlerde ekonomik denetim sadece geçmişe dönük bir mali kontrol aracı değil, geleceğe yönelik politika oluşturma ve stratejik yönetim açısından da önemli bir role sahiptir. Denetim mekanizmalarının verimliliği toplumun devlet yönetimine olan güvenini artırır ve kamu kaynaklarının etkili bir şekilde kullanılmasını garanti altına alır. Makale, ekonomik denetimin demokratik prensiplerle mali ve yönetsel başarı arasındaki ilişkiyi göstermeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: İktisadi denetim, Sayıştay, Meclis denetimi, Bağımsız denetim, Hesap verebilirlik, Demokratik sistemler

ABSTRACT

In this study, economic control tools and the importance of these tools in democratic systems are evaluated. The audit of public finance is not limited to the control of account books, but plays a strategic role in terms of openness, accountability and efficient use of public resources. In the article, the Court of Accounts, which is the constitutional audit authority, the Parliamentary audit carried out through the legislative body, and the independent audit companies operating in both the public and private sectors are discussed in detail. While compliance and performance audits of the Courts of Accounts ensure that public resources are used lawfully and efficiently, Parliamentary audit ensures political control over the executive as a democratic control mechanism. Independent audit companies strengthen the trust between the public and private sectors by examining the accuracy of financial statements, the operation of internal control systems and corporate governance. In addition, it was emphasized in the study that independence, ethical values and institutional capacity are decisive in the success of the audit. In democratic systems, economic control is not only a retrospective financial control tool, but also has an important role in terms of future policy making and strategic management. The efficiency of control mechanisms increases society's trust in state administration and ensures the effective use of public resources. The article aims to show the relationship between democratic principles of economic control and financial and managerial success.

Keywords: Economic audit, Court of Accounts, Parliamentary audit, Independent audit, Accountability, Democratic systems

GİRİŞ

Kamu mali yönetimi ve denetimi demokratik rejimlerin temelini oluşturur. Şeffaflık, hesap verebilirlik ve mali disiplin sadece devletin kaynaklarını yönetmekle kalmaz, aynı zamanda vatandaşların yönetime olan güvenini de pekiştirir. Bu bağlamda, İngiltere, Norveç, İsviçre ve Türkiye'nin mali denetim sistemleri incelendiğinde her ülkenin kendi yönetim biçimine özgü yöntemler geliştirdiği görülür (Aksoy, 2022).

İngiltere'de parlamenter monarşi yapısında Parlamento'nun güçlü denetim yetkisi dikkat çeker. Ulusal Denetim Ofisi (NAO), kamu harcamalarını denetleyen bağımsız bir kurum olarak çalışır ve raporlarını Parlamento'ya sunar. Böylelikle, mali denetim süreci hem şeffaflık hem de hesap verebilirlik prensipleriyle desteklenir (NAO, 2023; Ferry & Midgley, 2022).

Norveç'te de parlamenter sistem hüküm sürerken refah devleti modeli güçlü bir mali disiplin talep eder. Ulusal Denetim Ofisi (Riksrevisjonen), kamu maliyesini denetleyerek raporlarını doğrudan Parlamento'ya sunar.

Orhan Gazi Koca¹
Ali Birvural²

How to Cite This Article

Koca, O. G. & Birvural, A. (2025). "Hükümet Sistemlerinde İktisadi Denetim Tarihçesi", International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 11(6): 863-869. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17768889>

Arrival: 10 September 2025
Published: 30 November 2025

Social Mentality And Researcher Thinkers is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, İskenderun Teknik Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ekonomi ve Finans Ana Bilim, Hatay, Türkiye

² Dr. Öğr. Üyesi, İskenderun Teknik Üniversitesi, İYBF, Uluslararası Ticaret ve İşletmecilik Bölümü, Hatay, Türkiye

Toplumsal güven ve şeffaflık kültürü sayesinde denetim raporları sadece teknik dokümanlar olarak kalmaz, aynı zamanda kamuoyunu bilgilendiren önemli araçlara dönüşür (Riksrevisjonen, 2024).

İsviçre'de ise federal yapı ve doğrudan demokrasi denetim sürecine farklı bir boyut kazandırır. Federal Denetim Kurumu (SFAO), merkezî denetim organı olarak çalışırken raporlar hem Parlamento'ya hem de halka açık olarak sunulur. Ek olarak, referandumlar ve halk oylamaları mali denetim süreçlerini tamamlayıcı unsurlar olarak görev yapar. Bu durum İsviçre'yi vatandaşların doğrudan katılımı açısından diğer ülkelerden ayırır (Swiss Federal Audit Office Act (FAOA, 2025).

Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi kapsamında mali denetimin en kritik organı Sayıştay'dır. Sayıştay, kamu kurum ve kuruluşlarının mali faaliyetlerini denetler ve raporlarını TBMM'ye sunar. Dahası, TBMM yazılı soru, araştırma ve genel görüşme gibi araçlarla yürütmeyi denetleme yetkisine sahiptir. Bunların yanı sıra, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK), Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) ve Kamu İhale Kurumu (KİK) gibi bağımsız idari otoriteler de ekonomik arenada önemli roller üstlenir. Ne var ki, Türkiye'de sıklıkla tartışılan bir konu denetim raporlarının pratikte ne kadar dikkate alındığı ve bu süreçlerin siyasi sonuçlar doğurup doğurmadığıdır.

Şöyle bir perspektiften bakılırsa, Birleşik Krallık'ta Parlamentonun merkezde olduğu kuvvetli bir kontrol sistemi, Norveç'te şeffaflık ve sosyal güvene dayalı bir düzen, İsviçre'de doğrudan demokrasinin getirdiği katılımı halkın denetimde söz sahibi olduğu bir model karşımıza çıkıyor. Türkiye'de ise kurumsal yapılar mevcut olsa da denetim mekanizmalarının işleyişi ve sonuçlarının hayata geçirilmesi bazen kısıtlı kalabiliyor.

DENETİM KURUMLARI VE ROLLERİ

Kamu maliyesinin denetimi yalnızca harcamaların ve gelirlerin muhasebeleştirilmesinden ibaret olmayan daha geniş bir yönetim fonksiyonu haline gelmiştir. Modern kamu yönetimi anlayışında denetim, şeffaflık, hesap verebilirlik ve etkinliğin sağlanması açısından temel bir yapı taşı olarak değerlendirilmektedir. Özellikle vatandaşların kamu hizmetlerinden memnuniyet düzeyini artırmak ve kamu kaynaklarının doğru kullanıldığını temin etmek amacıyla denetim mekanizmalarının kurumsal olarak güçlü ve işlevsel olması gerekmektedir (OECD, 2016).

Bu çerçevede, iktisadi denetim işlevini yerine getiren kurumlar: Anayasal bir yüksek denetim organı olan Sayıştaylar, yasama organı tarafından yürütülen Meclis denetimi ve kamu ile özel sektör arasında faaliyet gösteren bağımsız denetim kuruluşları olmak üzere üç ana grupta toplanmaktadır. Her bir denetim mekanizmasının görev alanı, hukuki dayanakları, organizasyonel yapısı ve faaliyet yöntemleri farklılık gösterse de nihai hedef kamu kaynaklarının etkin, verimli ve hukuka uygun şekilde yönetilip yönetilmediğini denetlemektir (Pollitt & Summa, 1997). Denetim sistemleri, yalnızca denetlemekle kalmayıp, aynı zamanda devlet politikalarının geliştirilmesine rehberlik eden bir işlev de görür. Denetim birimleri yalnızca hataları ve yolsuzlukları ortaya çıkarmakla sınırlı kalmayıp aynı zamanda kurumların gelişimine zemin hazırlar. Özellikle Sayıştay incelemeleri denetim neticelerini sunmanın yanı sıra idari zaafı ve çözüm önerilerini de belirterek kamu yönetiminde ilerlemelere katkı sağlar.

Denetim kurumlarının görevlerine dair incelemelerde bu yapıların yasal temellerinin sağlamlığı, bağımsızlık düzeyleri ve denetim sonuçlarının geçerliliği belirleyici unsurlardır. Kurumların siyasi baskılardan uzak bir şekilde faaliyet gösterebilmesi bilhassa demokratik rejimlerde devlet gücünün suiistimalinin engellenmesinde kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, Meclis denetiminin siyasi yönü ile bağımsız denetim kuruluşlarının teknik bilgisi birbirini tamamlayan faktörler olarak değerlendirilmelidir.

Denetim kurumlarının muvaffakiyetinin sadece kanuni düzenlemelere değil, aynı zamanda bu kurumlarda çalışan denetçilerin ahlaki tutumlarına, mesleki becerilerine ve kamu yararına bağlılıklarına bağlı olduğu söylenebilir. Zira bazı ülkelerde son derece güçlü yasal düzenlemeler olmasına rağmen uygulamada yeterli denetim tesiri elde edilememektedir. Bu durum yalnızca yapısal değişikliklerin kâfi gelmediğini, kurumsal zihniyet ve uygulama kararlılığının da belirleyici olduğunu gösterir.

Aşağıdaki alt başlıklar altında Sayıştaylar, Meclis denetimi ve bağımsız denetim kuruluşlarının görevleri, yetki alanları ve ekonomik denetim süreçlerindeki rolleri detaylı bir şekilde incelenecektir. Bu sayede hem kurumsal farklılıklar hem de birbirini tamamlayan işlevler daha net bir biçimde ortaya konulacaktır.

Sayıştaylar

Sayıştaylar demokratik sistemlerde kamu mali yönetiminin güvenliğini sağlayan en önemli kurumlardan biridir. Bu kurumlar yalnızca mali tabloların doğruluğunu değil, aynı zamanda kamu kaynaklarının yasalara uygun ve etkin şekilde kullanılıp kullanılmadığını da denetler. Türkiye'de Sayıştay 1982 Anayasası'nın 160.

maddesi uyarınca kurulmuş, yargı yetkisine sahip, anayasal bir yüksek denetim organıdır. Sayıştay'ın görev ve yetkileri ise 6085 sayılı Sayıştay Kanunu ile ayrıntılı biçimde düzenlenmiştir (T.C. Sayıştay Başkanlığı, 2023).

Denetim iki ana ekseninde yürütülmektedir: uygunluk denetimi ve performans denetimi. Uygunluk denetimi, mali işlemlerin bütçe ve mali mevzuatla ne kadar örtüştüğünü sorgularken; performans denetimi, kamu kaynaklarının etkin, ekonomik ve verimli kullanımına odaklanır (INTOSAI, 2010). Performans denetimi özellikle modern kamu yönetiminde çok daha stratejik bir rol üstlenmektedir. Çünkü günümüzde yalnızca “yasal olmak” yeterli görülmemekte, “etkili olmak” da kamu yönetiminden beklenen temel niteliklerden biri haline gelmiştir.

Sayıştayların bağımsızlığı, tarafsızlığı ve hesap verebilirliği INTOSAI'nin Lima ve Mexico Bildirgeleri'nde evrensel ilkeler olarak tanımlanmıştır (INTOSAI, 1977). Ancak burada önemli bir yapısal sorun da bulunmaktadır: Türkiye'de kamu-özel iş birliği (PPP) projeleri, bazı KİT'ler ve özel bütçeli kuruluşlar Sayıştay denetiminin dışında tutulmakta; bu durum denetim kapsamını daraltmakta ve kamu kaynaklarının bütünsel olarak izlenmesini engellemektedir (Kaya, 2021). Denetimin kamu kaynaklarının kullanıldığı tüm alanları kapsamaması zorunludur; aksi halde denetim sistemi bütünlüğünü kaybeder ve hesap verebilirlik mekanizmaları yetersiz kalabilir.

Sayıştay'ın verimli çalışması, kanuni yetkilerin ötesinde, siyasi isteğe, örgütsel yeterliliğe ve halkın hassasiyetine de bağlıdır. Bilhassa iç denetim düzenlemelerinin yetersiz kaldığı yahut siyasi gözetimin işlevini yitirdiği coğrafyalarda Sayıştay'ın rolü sadece ekonomik değil, aynı zamanda demokratik denge için de yaşamsal ehemmiyete sahiptir.

Meclis Denetimi

Meclis denetimi yasama organının yürütme üzerindeki denetim işlevini doğrudan halk adına yerine getirmesi bakımından demokrasinin asli unsurlarından biridir. Türkiye'de bu yetki Anayasa'nın 87. ve 98. maddeleri kapsamında Meclis'e verilmiş olup, milletvekilleri tarafından soru önergeleri, genel görüşmeler, meclis araştırmaları, soruşturmalar ve gensoru gibi araçlarla kullanılır (Erdoğan, 2019).

Meclis'in denetimi doğrudan halkın seçtiği vekiller vasıtasıyla gerçekleşir ve bu, büyük bir artıdır. Ne var ki, bu yapı aynı zamanda siyasi çekişmelerden ciddi şekilde etkilenir. Yürütmeyi de oluşturan çoğunluğa sahip bir mecliste denetimin bağımsız ve etkin olması zorlaşabilir.

Sayıştay raporları meclis denetiminin en sağlam ve güvenilir kaynaklarından olabilir. Fakat bu raporların yeterince incelenmediği, çoğunlukla siyasi tartışmalarda kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle meclis bünyesinde teknik uzmanlardan oluşan daimî denetim komisyonlarının kurulması denetimin kalitesini yükseltebilir. Denetim hem uzmanlık hem de siyasi bir sorumluluk alanıdır. Bu yüzden, denetimin hem teknik bilgi hem de topluma karşı hesap verme sorumluluğu bilinciyle yapılması gerekir.

Meclis denetiminin etkili olabilmesi için meclisin denetim araçlarını sadece bir kontrol mekanizması değil, aynı zamanda politika geliştirme aracı olarak görmesi elzemdir. Aksi takdirde denetim hukuken var olsa da pratikte hiçbir işe yaramayan bir görüntüye dönüşür.

Bağımsız Denetim Kuruluşları

Bağımsız denetim kuruluşları kamu ya da özel sektörde faaliyet gösteren kurumların mali faaliyetlerini belirlenmiş muhasebe ve denetim standartları çerçevesinde inceleyen ve raporlayan profesyonel yapılardır. Türkiye'de bu kuruluşların faaliyetlerini düzenleyen temel yapı 660 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile kurulan Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK)'dır (KGK, 2022).

Bağımsız denetimin en temel gücü denetçinin denetlediği kuruluştan yapısal ve mali olarak bağımsız olmasıdır. Bu bağımsızlık denetimin tarafsızlığını ve güvenilirliğini temin eder. Ancak, özellikle özel sektörde denetim kuruluşlarının müşterilerine karşı ticari bağımlılık geliştirmesi durumunda bu ilke büyük ölçüde zedelenabilir. Denetim alanındaki çıkar çatışmalarının önlenmesi için daha sıkı etik kurallar ve denetçi rotasyonu gibi uygulamaların zorunlu hale getirilmesi gerekmektedir (Healy & Palepu, 2003).

Kamu-özel ortaklığı (PPP) gibi büyük ölçekli projelerde bağımsız denetim, kamu kaynaklarının etkin kullanımına yönelik bir dış kontrol mekanizması olarak son derece önemlidir. Bağımsız denetim kuruluşları projelerin mali yapısını inceleyerek hem kamu yöneticilerini hem de toplumu bilgilendirme görevi üstlenir. Özellikle altyapı yatırımlarında bu denetimler kamu zararının önüne geçilmesi ve kamu güveninin artırılması açısından oldukça değerlidir (OECD, 2019).

Bağımsız denetimin sadece "ticari bir uğraş" olarak değil, kamu menfaatlerini de gözetken bir yönetim işlevi olarak görülmesini sağlamak esastır. Çünkü bağımsız denetim sonuçları sadece yatırımcıları değil, aynı zamanda halkı ve devlet politikalarını da etkileme gücüne ulaşmıştır.

Bağımsız Denetim Kuruluşlarının Tarihçesi

Bağımsız denetim kavramı muhasebe kayıtlarının doğruluğunu kontrol etme ihtiyacının bir sonucu olarak doğmuş olsa da modern anlamda bağımsız denetimin temelleri 19. yüzyılda atılmıştır. Sanayi Devrimi ile şirketlerin sermaye yapılarının büyümesi, yatırımcı sayısının artması ve hissedar-yönetici ayrımının belirginleşmesi güvenilir mali bilgilere olan ihtiyacı artırmıştır (Chandler, 1977). Bu dönemde özellikle İngiltere’de halka açık şirketlerin mali tablolarının bağımsız denetçiler tarafından incelenmesi yasal bir zorunluluk haline gelmiş (FRC, 2019) böylece denetim mesleği kurumsallaşmaya başlamıştır.

Türkiye’de bağımsız denetimin gelişimi tarihsel açıdan Osmanlı dönemine kadar uzanmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nda mali denetim kavramı modern anlamda bağımsız denetim şeklinde uygulanmasa da devlet gelir ve giderlerinin kayıt altına alınması ve merkezi otorite tarafından kontrol edilmesi önemlidir. Özellikle tahrir defterleri, maliye nezareti kayıtları ve divan muhasebeleri mali düzenin sağlanmasında önemli bir rol oynamıştır (Genç, 2000). Bu kayıtların amacı vergi gelirlerinin toplanması, harcamaların denetlenmesi ve merkezi hazineye karşı sorumluluğun şeffaf biçimde yerine getirilmesiydi. Dolayısıyla Osmanlı’da modern bağımsız denetimden ziyade kamu gelir-giderlerinin denetimini sağlayan bürokratik bir denetim anlayışı söz konusuydu (Birvural, 2021).

20. yüzyılın başlarında ABD’de sermaye piyasalarının büyümesi ve şirket iflaslarının artması denetim standartlarının geliştirilmesine yol açmıştır. 1929 Büyük Buhranı, yatırımcı güveninin yeniden tesis edilmesi için bağımsız denetimi zorunlu hale getiren düzenlemeleri beraberinde getirmiştir. 1934 tarihli Securities Exchange Act ile halka açık şirketlerin mali tablolarının bağımsız denetimden geçmesi yasal zorunluluk haline gelmiştir. Bu süreçte American Institute of Certified Public Accountants (AICPA) gibi meslek kuruluşları denetim standartlarının belirlenmesinde öncü rol oynamıştır (Healy & Palepu, 2003).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ise uluslararası sermaye hareketlerinin hızlanması ve çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması bağımsız denetimin yalnızca ulusal değil, aynı zamanda uluslararası standartlara bağlanması ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda 1977 yılında kurulan International Federation of Accountants (IFAC) küresel düzeyde denetim standartlarının uyumlaştırılmasında önemli rol oynamıştır (Birvural, 2019).

2000’li yıllarda ise Enron ve WorldCom gibi büyük muhasebe skandalları bağımsız denetimin yalnızca teknik bir uygulama değil, aynı zamanda etik bir sorumluluk alanı olduğunu ortaya koymuştur. Bu gelişmelerin sonucunda ABD’de Sarbanes-Oxley Act (2002) kabul edilmiş ve bağımsız denetçilerin sorumlulukları genişletilmiştir (Coffee, 2007). Avrupa Birliği de benzer şekilde denetim direktiflerini sıkılaştırarak yatırımcı güvenliğini artırmaya yönelik düzenlemeler gerçekleştirmiştir (Quick & Warming-Rasmussen, 2009). Dolayısıyla bağımsız denetim tarihsel süreç içerisinde yalnızca mali tabloların doğruluğunu kontrol eden bir faaliyet olmaktan çıkmış; kurumsal yönetim, yatırımcı hakları, piyasa güvenliği ve uluslararası ticari ilişkilerin güvenilirliği açısından stratejik bir öneme sahip olmuştur.

Türkiye’de bağımsız denetimin gelişimi Batı’daki örneklerle kıyasla daha geç başlamıştır. Osmanlı döneminde muhasebe ve mali kontrol daha çok devlet gelir-giderlerinin kayıt altına alınması şeklinde yürütülmüştür (Öncel, 1995). Modern anlamda bağımsız denetim faaliyetleri ise 1980’li yıllarda Türkiye’nin dışa açılma politikaları, yabancı yatırımların artışı ve uluslararası finansal raporlama standartlarının uyarlanmasıyla gündeme gelmiştir. 1987 yılında yürürlüğe giren 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu mesleğin yasal çerçevesini belirlemiş ve bağımsız denetimin kurumsal zemini oluşturulmuştur. 1990’lı yıllarda Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) düzenlemeleri ile halka açık şirketlerde bağımsız denetim zorunluluğu getirilmiş ve denetim standartları uluslararası uygulamalara uyumlu hale getirilmeye başlanmıştır (SPK, 1996).

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte devletin mali yapısında köklü reformlar yapılmış, muhasebe ve denetim alanında daha modern düzenlemelere gidilmiştir. Özellikle 1980 sonrası Türkiye’nin küresel sermaye piyasalarına entegrasyon süreci, uluslararası muhasebe standartlarının benimsenmesini gündeme getirmiştir. Bu bağlamda Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) tarafından getirilen düzenlemeler halka açık şirketlerin mali tablolarının bağımsız denetimden geçmesini zorunlu kılmıştır (Çelik, 2007).

Son aşamada ise 2011 yılında kurulan Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) uluslararası muhasebe ve denetim standartlarının ülke genelinde uygulanmasını sağlayan merkezi bir otorite haline gelmiştir (KGK, 2022). Böylece hem kamu yararını ilgilendiren kuruluşlar hem de belirli büyüklükteki şirketler için bağımsız denetim zorunlu hale getirilmiştir. KGK aynı zamanda Türkiye’de bağımsız

denetçilerin yetkilendirilmesi, gözetimi ve standartlara uygun çalışıp çalışmadıklarının denetlenmesi konusunda da önemli bir otorite işlevi üstlenmektedir.

Günümüzde bağımsız denetim kuruluşları sadece mali tabloların doğruluğunu kontrol eden kurumlar olmaktan çıkmış; risk yönetimi, iç kontrol sistemlerinin değerlendirilmesi, kurumsal yönetim, sürdürülebilirlik raporlaması ve hatta yapay zekâ destekli denetim süreçleri gibi alanlarda da faaliyet göstermektedir (OECD, 2019). Bu dönüşüm denetimin ekonomik güvenin sağlanmasındaki rolünü güçlendirmiş ve kamu ile özel sektör arasındaki şeffaflık bağına pekiştirmiştir.

İKTİSADİ DENETİMİN DEMOKRATİK SİSTEMLERDEKİ ÖNEMİ

İktisadi denetim, demokratik rejimlerin temel yapı taşlarından biri olan hesap verebilirlik ilkesinin somutlaşmasında kilit bir rol oynamaktadır. Kamu kaynaklarının toplum yararına kullanılıp kullanılmadığının denetlenmesi yalnızca mali açıdan değil, aynı zamanda siyasal meşruiyet açısından da belirleyicidir. Demokratik sistemlerde iktidarın sınırlanması ve kamu gücünün keyfilığe saptmaması şeffaf ve bağımsız denetim mekanizmalarının etkinliğine doğrudan bağlıdır (Stapenhurst & Titsworth, 2001). İktisadi denetim bu bağlamda yalnızca mali tabloların kontrolü değil; aynı zamanda kamu yönetiminin performansını, verimliliğini ve stratejik karar alma süreçlerini gözden geçiren geniş kapsamlı bir işlevdir.

Bu sebeple kamu kaynaklarının nasıl değerlendirildiğini inceleyen sistemler sadece teknik bir mesele olmanın ötesinde, ahlaki ve siyasî bir anlam da taşır. Mali denetim toplumun devlet yönetimine olan güvenini yükselten, yönetenlerle yönetilenler arasındaki engelleri açıklıkla ortadan kaldıran çok önemli bir araçtır.

Demokratik ülkelerde denetim kurumlarının bağımsızlığı yürütmeden gelen baskılara karşı dirençli olmalarını sağlar. Bu tür bir kurumsal özerklik denetimin nesnellliğini ve inandırıcılığını artırarak halk nezdindeki güvenilirliği de yükseltir. Örneğin, Avrupa Sayıştayları gibi yüksek denetim organlarının doğrudan parlamentolara bağlı çalışması yürütmenin etkisinden uzak bir denetim yapısını desteklemektedir (OECD, 2016). Türkiye örneğinde ise Sayıştay'ın Anayasa ile güvence altına alınmış statüsü bu kurumsal bağımsızlık ilkesinin teorideki bir yansımasıdır; ancak uygulamada zaman zaman siyasî etkilerin gölgesinde kaldığı da gözlemlenmektedir.

Ekonomik denetimin yalnızca devlet dairelerini değil, devlet parasıyla çalışan özel şirketleri de içine alması gerekmektedir. Bilhassa kamu-özel iş birliği projelerinde açıklığın sağlanması, ekonomik kazancın kamuya mı yoksa belirli kişilere mi gittiğini belirlemek açısından yaşamsaldır. Zira çağdaş kamu yönetiminde hesap sorulabilirlik sadece devlete değil, kamu yararına hizmet eden her kuruluşa yöneltilmelidir.

Ayrıca iktisadi denetim yalnızca geçmişe dönük bir kontrol mekanizması olmaktan çıkıp, geleceğe yönelik bir rehber haline gelmelidir. Performans denetimleri sayesinde kurumların yalnızca hataları değil, aynı zamanda gelişme alanları da belirlenebilir. Bu tür proaktif denetim anlayışının yerleşmesi sadece kamu harcamalarının etkinliğini artırmakla kalmaz, aynı zamanda kamu yöneticilerinin stratejik düşünme yeteneğini ve kaynakları daha verimli kullanma becerisini de geliştirir (INTOSAI, 2019).

SONUÇ

Kamu mali yönetimi ve denetimi yalnızca ekonomik istikrarın sağlanması açısından değil, aynı zamanda demokratik rejimlerin meşruiyet kazanması ve sürdürülebilirliği bakımından da vazgeçilmezdir. Denetim mekanizmaları, şeffaflık, hesap verebilirlik ve etkinlik ilkeleriyle vatandaş-devlet ilişkisini güçlendirmekte, toplumsal güvenin tesisine katkı sunmaktadır. İngiltere, Norveç ve İsviçre örnekleri her ülkenin siyasal ve kurumsal yapısına göre farklı denetim modelleri geliştirdiğini ortaya koyarken, Türkiye örneği anayasal olarak güçlü temellere sahip olmasına rağmen, uygulamada bağımsızlık ve etkinlik sorunlarının denetimin işlevselliğini sınırlayabildiğini göstermektedir.

Bu durum denetim kurumlarının yalnızca mali tabloları inceleyen teknik birimler olarak değil; aynı zamanda kamu yönetiminde reformu teşvik eden, karar alma süreçlerini yönlendiren ve toplumsal meşruiyeti destekleyen stratejik aktörler olarak görülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Modern kamu yönetimi anlayışında denetim geçmişteki hataları tespit etmekten ibaret değil; performans, verimlilik ve stratejik yönetim için yol gösterici bir araçtır.

Geleceğe yönelik olarak denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi yalnızca yasal düzenlemelerle değil; siyasî iradenin denetim kurumlarına destek vermesi, toplumsal farkındalığın artırılması ve kurumların kurumsal kapasitelerinin geliştirilmesi ile mümkündür. Vatandaşların vergi gelirlerinin nasıl kullanıldığını öğrenmesi salt bir mali şeffaflık unsuru değil, demokratik katılımın en somut ifadesidir.

Sonuç olarak, etkili, bağımsız ve işlevsel denetim mekanizmaları olmaksızın ne mali düzenin istikrarı ne de demokratik sistemlerin sürekliliği güvence altına alınabilir. Dolayısıyla güçlü bir denetim kültürü yalnızca

ekonomik kalkınma için değil; demokratik rejimlerin meşruiyetini, toplumsal güveni ve devlet-vatandaş ilişkilerinin sağlıklı bir zeminde gelişimini güvence altına alan temel bir unsur olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aksoy, M. (2022). *International Journal Of Public Finance*, “Kamu Mali Yönetiminde Mali Saydamlık ve Hesap Verebilirliğin Sağlanmasında Sayıştay Raporlarının Etkinlik Düzeyi”, Cilt:7, Sayı: 1
- Birvural, A. (2019). Türkiye Vergi Gelirlerinin OECD Ülkeleriyle Karşılaştırılması Ve Kamu Yönetimine Etkisi, *Türk & İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Yıl: 6, Sayı: 23, Aralık 2019, s. 140-147
- Birvural, A. (2021). Osmanlı Devleti’nde Yabancı Sermaye, *International Journal of Disciplines Economics & Administrative Sciences Studies*, Sayı 7 / Cilt: 36, 1144-1149
- Chandler, A. D. (1977). *The visible hand: The managerial revolution in American business*. Harvard University Press.
- Coffee, J. C. (2007). *Gatekeepers: The professions and corporate governance*. Oxford University Press.
- Çelik, O. (2007). Sermaye piyasalarında bağımsız denetim ve Türkiye uygulamaları. *Mali Çözüm Dergisi*, 84(2), 25–48.
- Erdoğan, M. (2019). Türkiye’de yasama organının denetim yetkisi. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları*.
- Ferry, L., & Midgley, H. (2022). Democracy, accountability and audit: the creation of the UK NAO as a defence of liberty. *Accounting, Auditing & Accountability Journal*, 35(2), 413-438.
- Financial Reporting Council, (FRC) (2019), “Auditor’s Responsibilities for the Audit”, <https://www.frc.org.uk/library/standards-codes-policy/audit-assurance-and-ethics/auditors-responsibilities-for-the-audit>
- Genç, M. (2000). Osmanlı Maliyesinde Denetim ve Muhasebe Uygulamaları. *Toplumsal Tarih*, 74, 14–21.
- Healy, P. M., & Palepu, K. G. (2003). The fall of Enron. *Journal of Economic Perspectives*, 17(2), 3–26.
- INTOSAI. (1977). Lima Declaration of Guidelines on Auditing Precepts. International Organization of Supreme Audit Institutions.
- INTOSAI. (2010). Performance audit guidelines. International Organization of Supreme Audit Institutions.
- INTOSAI. (2019). Guidelines for the performance audit process. International Organization of Supreme Audit Institutions.
- Kaya, A. (2021). Sayıştay denetiminin kapsamı ve sınırları. *Maliye Dergisi*, 180, 55–72.
- KGK. (2022). Kamu Gözetimi Kurumu faaliyet raporu. Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. <https://www.kgk.gov.tr>
- National Audit Office. (2023). Transparency Report 2022-23. <https://www.nao.org.uk/wp-content/uploads/2023/11/nao-transparency-report-2022-23.pdf>
- OECD. (2016). Supreme audit institutions and good governance: Oversight, insight and foresight. OECD Publishing.
- OECD. (2019). Public integrity handbook. OECD Publishing. https://www.oecd.org/en/publications/oecd-public-integrity-handbook_ac8ed8e8-en.html
- OECD.(2019). Audit quality and governance. OECD Publishing. https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2019/09/oecd-corporate-governance-factbook-2019_9b62fe86/d3aaf1e1-en.pdf
- Öncel, M. (1995). Osmanlı Devleti’nde Maliye Teşkilatı ve Muhasebe Uygulamaları. Maliye Bakanlığı Yayınları.
- Pollitt, C., & Summa, H. (1997). Reflexive Watchdogs. How supreme audit institutions account for performance audit. *Public Administration*, 75(2), 313–336.
- Riksrevisjonen. (2024). Årlig rapport om revisjon fra statsbudsjett til statsregnskap 2023. <https://www.riksrevisjonen.no/rapporter-mappe/no-2024-2025/arlig-rapport-om-revisjon-fra-statsbudsjett-til-statsregnskap-2023>

Sermaye Piyasası Kurulu (SPK). (1996). Bağımsız denetim tebliği. SPK Yayınları.

Stapenhurst, R., & Titsworth, J. (2001). Features and functions of supreme audit institutions. World Bank Institute Working Papers.

Swiss Federal Audit Office. (2025, 29 Ocak). The Federal Audit Office, Driving Efficiency and Transparency Since 1877. <https://www.efk.admin.ch/en/fachtexte/eidgenoessische-finanzkontrolle-im-dienst-von-effizienz-und-transparenz-seit-1877>

Quick, R., & Warming-Rasmussen, B. (2009). Auditor independence and the provision of non-audit services: Perceptions by German investors. *International Journal of Auditing*, 13(2), 141–162. <https://doi.org/10.1111/j.1099-1123.2009.00394.x>

T.C. Sayıştay Başkanlığı. (2023). Sayıştay faaliyet raporu. <https://www.sayistay.gov.tr>